

Вакулик Ольга Олексіївна, доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Несевра Дар'я Тарасівна, слухач навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В ПРИМІЩЕННІ

У системі слідчих (розшукових) дій обшук посідає одне з чільних місць. Відповідно до ст. 234 КПК України, обшук проводять з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Процесуальні, тактичні та психологічні засади проведення обшуку досліджено в працях багатьох відомих учених. Безперечно, вони мають значну практичну й теоретичну цінність, однак проблемні питання такої складної слідчої (розшукової) дії на сьогодні остаточно не розкрито.

У практичній діяльності виникають певні труднощі в зв'язку з примусовим характером обшуку, що переважно передбачає вторгнення в приватне життя громадян, обмежує суттєві права й інтереси особи, відносно якої його проводять, іноді – членів його сім'ї, викликаючи підвищене психологічне навантаження у всіх його учасників. Тому найчастіше його проведення вимагає від осіб, які його проводять, певного психологічного напруження, спостережливості, витримки, такту, а також толерантності до членів сім'ї обшукуваного.

Обшук завжди починається зі спілкування слідчого з власником житла чи іншого володіння особи. Зазвичай реакція обшукуваного на появу осіб, які проводять обшук, є негативною і може виявлятися як в агресії, так і, навпаки, в замиканні в собі. Тому необхідно звернути увагу на низку індивідуально-психологічних особливостей обшукуваного. Саме від них залежить і вибір місця приховування розшукуваних речей.

Обшуку притаманна протилежність цілей особи, яка проводить обшук, з одного боку, та обшукуваного – з іншого. З огляду на це, виникає напруженість, складна психологічна атмосфера, неприязнь, гнів, роздратування та протидія з боку особи, щодо якої проводять обшук.

У психологічних засадах обшуку поєднуються дві форми діяльності: робота слідчого з пошуку та виявлення об'єктів, що мають значення для справи, та дії (прагнення) обшукуваного, спрямовані на те, щоб перешкодити виявленню цих об'єктів [2].

Ефективність діяльності слідчого, що стосується пошуку й виявлення об'єктів, здебільшого визначається знанням тактики поведінки обшукуваного. Також слід урахувати освіту, культурний рівень, професію, знання, інтелектуальні здібності цієї особи, що має неабияке значення для підшукування, вибору місця й способу схованки (тайника).

Обрання місця приховування розшукуваного майна обмежене територією проживання обшукуваного. Так, у приміщенні місцем для приховування можуть бути: меблі, стеля, стіни, підлога тощо. Коли місце для приховування вже обране, особа намагається його замаскувати. Це завдання може бути самостійним, а також пов'язаним із завданням щодо пошуку місця приховування. Іноді особа вважає, що місце для приховування вже містить необхідні маскувальні дані та не потребує їх додаткового створення.

Під час вибору тих чи інших схованок ключову роль відіграють суб'єктивні уявлення особи про надійність приховування. Оригінальність місця приховування цілком залежить від професійних навичок особи певної професії, якими володіє лише вона [3].

Виявлення спеціально обладнаних сховищ (тайників), призначених для приховування знаряддя злочину, викрадених речей тощо, вважається однією з найбільш трудомістких і складних операцій у діяльності осіб, які здійснюють обшук. Виявлення ретельно замаскованої схованки – не лише етап в отриманні доказів, а й свідчення наміру правопорушника. Зробити надійний тайник – це ціле мистецтво, і володіє ним лише людина з неординарним мисленням. Причому надійність схованки часом визначається не глибиною його укриття в балці, стіні й надійністю замків, а незвичністю, непередбачуваністю його конструювання в різних предметах. Причому він може бути в предметах, які постійно перебувають на видному місці, а отже, не привертають увагу.

Схованки можуть бути простими (тайники), що створені в предметах завдяки своїй конструкції та можуть бути пристосовані для приховування без спеціальної модернізації, а також спеціально обладнаними, доопрацьованими (тайники).

Прості тайники зазвичай знаходяться в карнизах, картинах, вентиляції, лампах і підсвічниках, які є порожніми всередині, де ховають малогабаритні предмети й документи, у рамках картин, де є значна кількість шарів картону, закріпленого клеєм чи гвіздками, у повітроводах, системах кондиціонування, опалення та вентиляції тощо.

Спеціально обладнані тайники можуть бути в пустотах меблів. У деяких із них шляхом висвердлювання влаштовують тайники. М'які меблі також часто використовують як тайники (для цього розшивають шов тканини, що закриває диван чи крісло знизу). Не є винятком і столи, де влаштовують так зване фальшиве дно, для розміщення плоских предметів.

Надійність схованок на кухні значно нижча, але вони можуть бути використані в разі економії часу й за мінімальних затрат часу (пляшки, банки з продуктами). Сховані речі також можуть лежати в холодильнику або морозильній камері. Також виокремлюють схованки в спеціально обладнаних порожнинах (у дверях між кімнатами). Існує низка способів обладнання тайників у вбудованих шафах (фальшиві перегородки, стінки, несправжня стеля, ущільнення дзеркала, ширина якого може сягати до 40 см, тощо).

Отже, перелік місць у приміщеннях, де можна сховати будь-які речі, предмети, документи, зброю ніколи не буде вичерпним. Адже злочинці постійно змагаються у винахідливості нових схованок і місць, пристосованих для тайників, з метою приховати від слідчого речові докази й сліди, що вказують на причетність до вчиненого злочину.

Таким чином, обшук – це досить складна слідча (розшукова) дія, яка безпосередньо впливає на ефективність проведення досудового розслідування. Його успіх напряму залежить від якості підготовки, що передбачає не лише продумування всіх заходів, а й досконале знання процесуальних аспектів, можливостей технічних засобів, що використовуються під час виявлення тайників (сховищ), фіксації та вилучення певних слідів і речових доказів, а також знання психології для грамотної обраної тактики цієї слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.
2. Толочко М. В. Психологічні основи обшуку [Електронний ресурс] / М. В. Толочко // Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку. – Режим доступу: <http://int-konf.org/konf052013/314-tolochko-m-v-k-yu-n-chorniy-g-o-psiologchn-osnovi-obshuku.html>. – Назва з екрана.
3. Коновалова В. О. Юридична психологія. Академічний курс [Електронний ресурс] / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько // Право. – 2008. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/1_DISK/UR_PSIX/html/35.htm. – Назва з екрана.